

præceptis ejus parere; quia quidquid in nobis pulchrum est, spiritualibus lineamentis ipse depingit.

(Vers. 8.) « Fidelis sermo: et de his volo te confirmare; ut solliciti sint ad effectum bonorum operum ii, qui crediderunt Deo. Hæc sunt bona et utilia hominibus. » Nihil tam apertum, quia misericordia atque humanitas bona est ad præsens, et utilis in futurum; et hic enim habet laudem, et in judicii die coronam. Omnis enim Deo credens, misericordiæ debet studere, per quam vivit. Ut in hæc ergo esset sollicitus rector populi, admonetur.

(Vers. 9.) « Stultas autem quæstiones, et originum enumerationes, et contentiones, et pugnas legis devita; sunt enim inutiles et vanæ. » Stultas has quæstiones appellat, quæ salutis effectum non habent, neque aliquam tribuunt scientiæ peritiam ad utilitatem. His verbis multorum hæreticorum denotat dogmata. Quamvis omnia, quæ vera non sunt, stulta dicenda sint; alius tamen est, qui res fabulosos inducit, et alius qui calliditate tergiversationis rem veneno plenam proponit, ut est Arius et Photinus. Fabulosa autem non lex, sed hæresis est, quantum ad tempus pertinet illud Judæorum, dum quidam eorum sibi vindicarent prærogativam originum patriarcharum, quæ de matrimoniis ortæ sunt, cum ex hoc nullum meritum sit apud Deum. Quidam vero urceorum et cæterorum vasorum baptismum, et sanguinem mustelæ magna cura expiandum (*Levit. xi, 29*): et quia ideo Moysis sepultura abscondita est, ne a magis excitaretur, quod si verum esset, et cæterorum sanctorum abscondenda fuerat sepultura: et quia Salomon adjutorio dæmoniorum templum ædificavit, in quo opere ingens multitudo laboravit, quid tam fabulosum?

(Vers. 10, 11.) « Hæreticum hominem post primam correptionem devita, sciens quod perversus

est hujusmodi, et delinquit a semetipso damnatus. » Hæretici hi sunt, qui per verba legis legem impugnant; proprium enim sensum verbis astruunt legis, ut pravitatem mentis suæ legis auctoritate commendent. Sciens enim impietas auctoritatem legis multum valere, fallaciam sub nomine ejus componit; ut quia res mala per semetipsam acceptabilis esse non potest, bono nominis commendetur. Idcirco hujusmodi homines ut inexcusabiles sint, semel corripere oportere dicit: frequentius enim correpti, exercitiores fient in malo. Cogere autem illos videtur, qui sæpe corripit; ut sollicitiores fiant ad perditionem multorum: ideo dimittendos, ut negligentiores effecti, soli forte depereant.

(Vers. 12.) « Cum misero ad te Artemam aut Ty-chicum, festina ad me venire Nicopolim: ibi enim statui hiemare. » Post epistolam datam etiam ipsum videre vult affectus causa, et ut plenius illum firmaret in ecclesiastica disciplina.

(Vers. 13, 14.) « Zenam legisperitum et Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit: discant autem et nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi. » Uterque nobilis vir est sapientia et operibus; et idcirco jubet sumptus illis necessarios dari ab iis, qui crediderant, ut refrigerarent; quia dignum erat ut qui spiritalia tradebant, non illis deessent carnalia. Quamvis enim Zenam legisperitum vocitet; Apollo tamen perfectus erat in Scripturis: sed quia Zenas hujus professionis fuerat in Synagoga, sic illum appellat.

(Vers. 15.) « Salutant te omnes qui mecum sunt. » Propter compendium simul omnes consalutare significat. « Saluta eos qui nos amant in fide. » Illos salutatione sua dignos videri vult, qui fideliter illum diligunt affectu Christi Domini nostri. « Gratia Dei cum omnibus vobis. » Nunc generaliter omnes salutatur fratres et domesticos Titi.

IN EPISTOLAM B. PAULI AD PHILEMONEM.

317 PROLOGUS.

Philemon nulla erat ecclesiasticæ ordinationis præditus dignitate, sed vir laudabilis, unus ex plebe. Cui causa Onesimi servi ejus familiaris, litteras facit; ut non solum ignoscat ei, sed et Deo gratias agat; quia talem illum recepit, ut non servum æstimet, sed dilectissimum fratrem.

CAPUT UNICUM.

(Vers. 1, 2, 3.) « Paulus vinculus Christi Jesu, et Timotheus frater Philemoni dilecto fratri, et laborum nobis participi, et Appiæ sorori charissimæ, et Archippo commilitoni nostro, et domesticæ ejus Ecclesiæ. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro,

et Domino Jesu Christo. » Ut dignitatem epistolæ a se missæ faceret, ab injuria sua cœpit. Sicut enim peccati causa vinciri opprobrium est, ita e contra pro Christo custodiæ vincula sustinere maxima gloria: eo enim tempore quo hanc epistolam misit, in custodia erat. Quamvis autem clericus non fuerit Philemon, tamen intererat ecclesiasticis necessitatibus causa devotionis, unde participem hunc dicit laborum. Sunt enim multi qui, cum sint digni, excusant tamen, infimos semetipsos judicantes tanti ministerii: unde vere digni apparent.

(Vers. 4, 5, 6.) « Gratias ago Deo meo, semper mentionem tui faciens in orationibus meis, audiens fidem tuam et charitatem, quam habes in Domi-

num Jesum, et in omnes sanctos; ut communicatio tua accepta fiat in agnitione omnis boni, quæ in nobis est in Christo. » Gaudere se dicit, et Deo gratias referre in precibus suis, quia firmus erat in fide et bonis operibus insistebat: qui enim diligit Christum, probare hoc debet in servos ejus (94), sciens Dominum sibi imputaturum quidquid constiterit erogatum in servis. Apostolus tamen hoc se dicit addere precibus, ut operatio ejus cum cognitione fiat bonitatis; hoc est, ut tali hoc mente operetur, ut in futurum hujus rei expectet mercedem.

(Vers. 7.) « Gaudium enim magnum habui et consolationem super charitate tua; quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater. » Manifestum est quia idcirco se significat lætum esse, quia sanctorum necessitatibus utensilia ministrabat; unde et plus gaudet, certus ex hoc quia obsequeretur et mandatis ejus, quem constat esse potiozem.

(Vers. 8, 9.) « Quapropter multam fiduciam habens in Christo imperandi tibi, quod ad rem pertinet; propter charitatem tamen magis deprecor, cum sis talis, ut Paulus senex: nunc autem et vinctus Christi Jesu. » Quantum ratio exigebat, dignum erat imperare discipulo magistrum ex fiducia apostolicæ auctoritatis; sed quia vir bonus erat Philemon, per affectum illum provocat obaudire, quasi coævum ætatis, et vinctum Christi Jesu, id est, obligatum negotiis Dominicis, vel propter nomen ejus subjectum vinculis, sicut erant et ipsi apostoli. Tales enim fuerunt Judas et Silas, qui, cum ex plebe essent, primores inter fratres (Act. xv, 22), obligaverant semetipsos Dominicis actibus; ut una cum apostolicis coagonizarent propter fidem Dei (95). Unde Silas particeps laborum invenitur Apostoli.

(Vers. 10-14.) « Obsecro te, pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo quondam tibi inutili, nunc vero tibi mihi perutili, quem remisi ad te. Tu autem illum sicut mea viscera suscipe: quem ego volueram apud me ipsum retinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii: sed citra tuum consilium nihil volui facere; ut non velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. » Non magnum est humilem inclinare se, laudabile vero sublimem virum humiliare se; ideo Apostolus rogat eum, cui imperandi habet potestatem, ut in omnibus 318 forma sit ad profectum meritorum. Onesimum ergo profugum recurrentem ad divinum auxilium, cum esset in custodia urbis Romæ, baptizavit Apostolus (Act. xxviii, 16), videns in illo utilitatis spem. Quem sic commendat, ut suum animum in illo significet idoneum ex inutili factum tam sæcularibus, quam divinis obsequiis.

(Vers. 15, 16.) « Forsitan enim idcirco recessit ad horam, ut in æternum illum reciperes: non jam

velut servum, sed pro servo dilectum fratrem, maxime mihi; quanto autem magis tibi et in carne et in Domino? » Onesimus, offensus domino proprio, confugit longa peregrinatione ad Apostolum; ut ostenderet se non ad hoc recessisse, ut delicti esset obnoxius, sed ut oblitteratis peccatis, utilis reverteretur in tantum, ut non solum domino suo æqualis fieret meritis, sed et ipsi magistro frater. Et ne Philemon aliquod, ut assolet, quasi dominus adversum servum, fastidium inflationis pateretur, humiliat illum, cum dicit illum fratrem et in carne et in Domino; ut, sublata humanæ conditionis causa, quia omnes ex uno sumus Adam, fratres nos cognoscamus: maxime cum fides accedit media, quæ omnem superbiam amputat.

(Vers. 17.) « Si ergo habes me socium (96), assume illum sicut me. » Tantum se affectum habere circa Onesimum ostendit, ut tunc Philemonem, quem superius laudat, participem suum dicat, si istum sic susceperit, sicut Apostolum. Hoc est enim quod dixit Salomon: « Servo sapienti liberi servient (Eccli. x, 28). » Quod dictum terrori est Philemoni, ut saltem vel hac causa assumeret eum, si charitate flecti non posset.

(Vers. 18, 19.) « Si autem aliquid læsit te, aut debitor est, hoc mihi imputa. » Nunc excusationem iracundiæ convellit; ne forte sic læsum se esse ab eo quereretur, ut illi ignoscendum minime videretur. Quod si esset, sibi imputandum dicit, per quem regni cælorum hæredes futuri sunt, quia ante peccaverunt.

(Vers. 19.) « Ego Paulus scripti manu mea, ego reddam; ut non dicam tibi quod etiam te ipsum mihi debes. » Si qua offensa est Onesimi, cautionem suam testatur se esse idoneam; ut pro illo satisfaciatur. Et ut verum loquatur, suberigit se, et dicit quia minus ab illo exigit, quam debere probatur. In servo enim cogitur satisfacere, quia seipsum debito onerat.

(Vers. 20, 21.) « Ita frater, sic ego te fruar in Domino, refove viscera mea in Christo. Fiduciam habens obauditionis tuæ, scripsi tibi, sciens quia supra quam dico, facies. » Modo blanditur, ut obauditio ejus voluntaria sit; ut possit fructum habere. Sic enim provocat eum, ut amplius faciat, quam postulatur ab eo; solet enim fieri, ut qui videt bene de se sentire, meliorem se præbeat.

(Vers. 22.) « Simul autem et præpara mihi hospitium; spero enim quod per orationes vestras donabor vobis. » Ut sollicitiorem illum faciat, et magis obediat, venturum se esse illi significat; solent enim absentes contemni. Et ut quid Apostolus hic adhuc esse non dedignatur, qui semper tædia passus est et exitia, cædes, persecutiones, ac vincula, et cujus requies non erat, nisi in solo Christo? Sed propter profectum (97) credentium, ut et ini-

(94) Codex Vall., probare hoc debet in filios ejus.

(95) Rom. edit. sola, propter Filium Dei.

(96) Eadem Rom. edit., habes me participem.

(97) Sed propter profectum, et quæ sequuntur

nicos crucis Christi confunderet ad Dei gloriam A augmentandam, carnem suam passionibus offereret; ut animæ suæ et corpori coronas immortalitatis acquireret.

(Vers. 23, 24.) « Salutatus te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu: Marcus, Aristarchus,

ad finem usque commentarii, desiderantur in pluribus optimæque notæ codicibus: in aliis tamen nonnullis, nec non in omnibus editionibus eadem illa reperiuntur.

Demas, Lucas, adjutores mei. » Hos omnes participes gloriæ suæ testatur.

(Vers. 25.) « Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, amen. » Hæc subscriptio Apostoli est confirmantis epistolam missam (98).

(98) Commentaria in epistolam ad Hebræos cur in hanc editionem admittenda non visa fuerint, causas attulimus in Admonitione universis hisce commentariis a nobis præmissa, quam consule.

IN SEQUEM TRACTATUM ADMONITIO.

Liber, quem subjicimus, a Romanæ editionis curatoribus inter genuina sancti Ambrosii opera primum vulgatus est sub hoc titulo: *In Symbolum Apostolorum Tractatus*. At licet neque bibliothecam unde prodierit, neque exemplarium ex quibus prælo commissus sit, qualitatem viri clarissimi nobis indicaverint, non proinde hæsimus in judicando, sed ex prima ejus lectione mirari subiit doctos viros, et acumine critico pollentes exstitisse, qui hanc opellam ingenio styloque Ambrosiano plane destitutam pro legitimo sancti Doctoris partu admisissent. Nobis tamen multo major nata est admiratio, cum apographis duobus, quorum alterum e bibliotheca Regia, alterum e Vaticana transcriptum habemus, ad memoratam collatis editionem, quantum hæc ab illis dissideat, intelleximus. Tum vero non satis sciebamur, an magis detestanda esset impostoris impudentia, qui hunc tractatum tam fœde interpolatum ac detruncatum illustrissimo Romanæ editionis præsi pro sano et integro supposuit, an dolendæ vices doctorum hominum, quibus postmodum imposuit eadem editio. Et sane vix aliunde clarius deprehendas, quam facile sit etiam eruditissimis viris fucum facere; ut enim alias prætermittamus, constat in fraudem inductum esse Petavium ipsum (lib. IV de *Trin.* cap. 3, num. 6, et cap. 15, num. 5), cum alibi, tum ubi de voce *suppositi* agens ita disputat: *Sequitur, inquit (Ibid. cap. 5, num. 13), suppositi nomen, quod minus Latinorum Patrum usu contritum est in ea significatione, quæ passim in scholis auditur, ut sit hypostasis aut persona. Apud Ambrosium tamen occurrit lib. in Symb. Apostol. cap. 12. Hanc, inquit, pro totius humani generis salute in unitate suppositi assumpsit.* Quo loci advertere est duplicem in errorem impegisse virum doctissimum, et quod Ambrosio hanc commentationem adjudicavit, et quod verba illa tanquam a vero ejusdem auctore profecta citaverit, quæ tamen non sunt nisi solius interpolatoris.

Quapropter ne quis in posterum ad idem saxum hallucinetur, subjectis in margine assutamentis, integrum operis textum repræsentabimus ex fide prædictorum exemplarium; in quibus tamen aliquid præcessisse, quod perierit, ex conjunctione igitur, quæ statim excipit primam vocem, intelligitur. Certum est præterea inscriptionem ipsam, quæ a nobis præfigitur ex manuscriptis, ut ea quam proprio Marte inditam huic libro voluerunt editores Romani, haud paulo melior videatur; non tamen vitio prorsus immunem esse, cum universi argumenti, quod pertractatur, speciem atque ideam non præ se ferat. Enimvero in tres partes distribuitur iste libellus (cap. 15, in fine): quarum quidem prima est de Trinitate; at secunda in discutiendo incarnationis Dominicæ mysterio versatur. Tertia de resurrectione mortuorum disputat, et quæ contra hanc veritatem objiciebantur ab hæreticis, diluit. Addit etiam sub finem Auctor Operis hoc ipsum a se ex Patrum scriptis esse collectum. Et revera non paucos locos hic agnovimus aut pro ingenio Auctoris nonnihil immutatos, aut sæpe etiam iisdem verbis mutuo sumptos, qui ex Hilario, vel Ambrosio, vel Augustino petiti essent. Quibus accedunt magna fragmenta e libris Tertulliani, et Hieronymi in Isaiam Commentariis, quod ultimum opus, cum non nisi post mortem Ambrosii lucubratum sit, vel solum detegere posset imposturam, ut nequaquam necesse sit ad styli ac versionis testimoniorum e Scripturis sacris allegatorum discrimen recurrere. Quo porro et res fiat planior, et brevitati eadem opera consulatur, quæ huic libello aliunde inserta deprehendimus, ad margines e regione annotanda curavimus.

Cæterum si quis nos roget, cuinam auctori hancce opellam adjudicemus; ingenue respondebimus in tanta exemplarium paucitate de hoc a nobis nihil explorati afferri posse. Id tamen certo dicere licet antiquum esse scriptorem illum, non solum quod codex Regius, in quo continetur ista commentatio, annos ut minimum sexcentos præ se ferat, verum etiam quod in eadem nullius hæretici nisi veteris fiat mentio. Sed neque nimium conjecturæ nos pœnitebit, sic hunc libellum et adversus Priscillianistarum (de quibus August. lib. de *Hæres.* cap. 70) sectam editum, et concilio sin minus Toletano primo, saltem Braccarensi secundo, quod anno 563 vulgo ponitur, crediderimus supparem esse. Etenim eadem capita hic disputantur, quæ contra eosdem hæreticos in synodi Toletanæ *Regula Fidei*, in epistola 15 sancti Leonis ad Turribium, et in synodo Braccarensi secunda constituuntur. Admodum ergo probabile est hunc eum-

dem tractatum non ad exponendum Apostolorum symbolum, sed ad vindicandam Toletanam fidei regulam scriptum fuisse. Quod enim in ea memorantur quidam errores, quorum in illo mentio non fit, id inde ortum existimamus, vel quod auctor præcipuos tantum delegerit, quos refelleret, vel quod illi ipsi hæretici pro innata sibi levitate ac inconstantia eosdem errores jam abdicassent. Veri etiam simillimum est non alia de causa eundem librum Ambrosii nomine insignitum esse, nisi quia constaret sanctum Præsulem contra memoratos hæreticos conscripsisse opera bene multa, quorum lectione Paternus Braccarensis episcopus ad fidem ab eadem hæresi conversum se esse testificatur : et ex quibus operibus plura forte an hic noster Auctor est mutuatus.

DE TRINITATE

ALIAS

IN SYMBOLUM APOSTOLORUM

TRACTATUS.

321 CAPUT PRIMUM. — Nullus igitur qui sanum sapit omnipotentem Deum, qui Trinitas et spiritus est, corpus aliquod visibile aut palpabile arbitretur; sed simplicem rationabilem, invisibilemque naturam intelligat, et quæ nulla omnino compage solidata (1), aut aliquid ei extrinsecus, aut aliunde videatur adjunctum : quem nulla substantia, nulla creatura, nulla unquam dominatio antecedit. Fons ergo et principium virtutum omnium, visibilibus et invisibilibus creaturarum, id est, cœlestium et terrestrium conditrix, sancta et inseparabilis Trinitas est, quæ in se recipit nihil externum; ne circumscripta videatur, aut alicujus rei indiga esse inveniatur, cum pura et unimoda ac mystica, et, ut ita dicam, unione fecunda semper est. Tanta est enim in tribus inseparabilis et inconfusa unitatis essentia, ut nihil extra se sancta Trinitas agere videatur : in qua sancta et inseparabili Trinitate vera est æternitas, immutabilis veritas (2), et æterna ac perfecta est charitas. Et ideo verius cogitatur Deus, quam di-

(1) Rom. edit., *Quam nulla omnino compago solidat, cui extrinsecus nihil advenit; quamque nulla creatura, nulla substantia, nulla denique dominatio antecedit. Fides vero altius conscendens, intimiora quæque penetrans, ostendit Deum omnium virtutum fontem, principium rerum omnium visibilibus et invisibilibus, universarumque creaturarum, cœlestium et terrestrium conditorem : quod est unitas inconfusa, et trinitas inseparabilis, quæ in se æterna nihil recipit aliunde, non est tempore aut loco circumscripta, nec rei cujusquam indiga reperitur : sed cum summa simplicitate ac unitate fecunda semper est; tantaque unitatis essentia inseparabilis et inconfusa cernitur in tribus, ut licet omnia cœlestia et terrestria ac minima quæque perspiciat, nihil tamen extra se intelligere, sed singula in se intueri dicitur. In hac Trinitate vera est æternitas, immutabilis unitas, æterna ac perfecta charitas. Denique verius cogitatur Deus, quam dicitur; quia incomprehensibilis est. Qui nec sexum... sed omnipotens, æternus, incircumscribitus voluit se magnificentissime prædicari...*

citur; quia incomprehensibilis semper est. Deus ergo omnipotens qui nec sexum habet, nec ætatem, nec definita corporis membra, sic se voluit excellentissime, evidentissime, atque magnificentissime prædicari (3). Æternitas ergo in Patre, species in imagine, usus in munere est (August. l. vi *De Trin.* c. 10, ex Hilar. l. ii *De Trinit.*) : et hæc tria unus est Deus; non tamen in unius singularitate personæ, sed unius Trinitatis essentia constans. Unus ergo diligens eum, qui de illo est : et unus diligens eum, de quo est (4) : et ipsa dilectio idem unus utrorumque, id est, Spiritus sanctus. Et tamen tria hæc, ut dictum est, unus bonus, verus, justus, lumen, vita, veritas, spiritus atque charitas est Deus. Deus ergo, quia æternus et auctor est omnium, compositus intelligi non potest; ne anteriora Deo sint, quibus putatur esse compositus. Cunctam ergo creaturam, quæ non est quod ipse, non fecit nisi ipse. Ergo æternus appellari non potest, nisi is qui initio et fine caret, id est Deus Pater, qui cœternum sibi et

virtus in munere.

(2) Val. cod., *immutabilis unitas.*

(3) Reg. cod., *magnificentissime deprecari.*

(4) Rom. edit., *eum, qui ab ipso est : unus est dilectus ab eo a quo est; una est dilectio utriusque Spiritus sanctus, idem Deus. Et tanquam bonus, verus... charitas et spiritus dicatur; unus tamen est Deus. Qui compositus esse non potest, cum aliqua eo anteriora præexistisse putari nefas sit; nihilque quod ab eo factum non sit, dicente evangelista : Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Ipse solus est æternus, quia initio et fine caret, id est Deus, Pater... genuit Verbum, cum quo Spiritum sanctum produxit. Unde credimus Filii et Spiritus sancti substantiam ante omnem existere creaturam, extra omnia tempora; quod Pater est genitor, Filius est genitus, Spiritus sanctus genitoris sanctitas spiritusque. Nam licet Pater sit spiritus... sola tamen tertia persona proprie Spiritus sanctus nuncupatur. Quia ergo cœterna, etc.*